

Јелена Павловић

Дејвид Гибс, ХУМАНИТАРНО РАЗАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ,
Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци –
Нови Сад 2010, 419.

Престанак Хладног рата и нарушавање политичке равнотеже коју је донео крај XX века довео је до стварања нове политичке карте Европе. Историографија и публицистика су и до сада уочавале разне проблеме, али још увек нису дале коначне одговоре када су у питању узроци распада социјалистичке Југославије.

Период који је донео уједињење Немачке, распад СССР-а, унилатералну превласт САД (*Pax Americana*), као последицу је имао појаву феномена који се у савременом политичком речнику почео називати „хуманитарни“ интервенционизам. Један од могућих одговора на питање у чему се састоји њен значај и њена улога у распаду Југославије понудио је Дејвид Гибс (*David Gibbs*), редовни професор историје и државне управе на Универзитету у Аризони (САД).

Написана, како сам аутор признаје, са становишта политичке левнице, ова монографија улази у спор са великим делом литературе која постоји о овој теми.

Југословенски случај је, више него било који други, имао огроман утицај како на усвајање доктрине „хуманитарног“ интервенционизма, тако и на расправе о њој. Аутор Југо-

славију сматра најзначајнијим и најутицајнијим примером „хуманитарне“ интервенције које су САД икада извеле.

Уважавајући унутрашње чиниоце распада Југославије, Гибс пре свега осветљава улогу међународних чинилаца (САД и ЕУ), који су, по њему, били одлучујући за распад земље.

Анализирајући спољну политику САД и ЕУ, као доминантних политичких фактора у међународним односима, показао је да су западне силе од самог почетка дезинтеграционих процеса биле увучене у сукоб. Ово спољашње уплитање имало је негативне, чак катастрофалне последице по опстанак Југославије. Користећи историјске изворе првог реда као што су: сведочења са суђења С. Милошевићу и Д. Тадићу пред Међународним судом у Хагу, богату колекцију мемоара које су писали званичници САД и Европе, изводе из светске штампе на немачком, француском и енглеском језику, опште и стручне часописе из области војске и пословања, саслушања и истраге покретане у САД, Великој Британији и Холандији, званичну документацију САД, Европске Уније и Уједињених нација (Председничка библиотека Џ.

Буша, Архив националне безбедности, документација лорда Д. Овена...), уз одлично познавање хронологије догађаја, покушао је да исправи систематски искривљивану слику стварности у којој постоји само један кривац. Утисак да иза свих сукоба на Балкану стоји непрестана српска агресија установљен је врло рано и показан се као неповратан процес. Кроз седам поглавља (I *Усион доктрине хуманитарног интервенционизма*, II *Превласт САД и логика интервенционизма*, III *Узроци сукоба у Југославији*, IV *Немачка њали шибицу*, V *Ширење ратна у Босну*, VI *Само се слаби ослањају на дипломатију*, VII *Косово и ново доказивање америчке моћи*) он нас убедљиво води кроз сложени сплет догађаја који су судбински одредили нестанак једне земље.

У поглављу *Усион доктрине хуманитарног интервенционизма* аутор тврди да је идеја водиља овог начела давање предности појму људских права над правима држава и влада. Како парадигма интервенционизма почива на хегемонији САД, „хуманитарне“ интервенције у Југославији су се савршено уклопиле у геостратешке интересе Америке, као и у проналажењу нове улоге за НАТО-пакт и правдање њихових великих војних буџета. Југославија ће бити главна позорница на којој ће изаћи на видело напетости између САД и ЕУ. Инсистирање САД да у односу на ЕУ узме антагонистички положај, вероватно је продужило рат за неколико година.

Поглавље *Превласт САД и логика интервенционизма* доноси претпоставку да је у постхладноратовском периоду дошло до повећања напетости између водећих западних демократија. Уследило је неопходно војно доказивање и потврђивање америчке лидерске позиције, али и отварање

европске сфере утицаја за трговину и инвестиције. НАТО је постао основа новоуспостављене америчке превласти у Европи и „главна институционална веза Европе и САД“ (Кисинџер). На стварање самосталне спољне и безбедносне политике ЕУ (CFSP) гледало се као на могућу претњу НАТО-пакту. САД су почеле отворено да раде на поткопавању европске спољнополитичке и војне интеграције.

Напетости у односима између партнера приморале су САД да, 1992. године, преиспитају своју стратегију у Упутствима за планирање одбране (DPG) које су сачинили високи званичници: Пол Волфовиц, Зелмај Калилзад и Дик Чејни. Документ је предвиђао успостављање глобалне превоћи Америке. Проналажење претњи у Европи било је спасоносно решење за очување НАТО-алијансе и тражење њених нових дужности. Ширење на исток је помогло да се предуги могућност губитка угледа и коначног распада овог војног савеза.

Треће поглавље *Узроци сукоба у Југославији* доноси кратак преглед најважнијих датума из бурне југословенске историје, као и главне чиниоце унутрашње кризе као што су: национално питање, економски промашаји, регионалне неједнакости и задуживања, са акцентом на последње две деценије њеног постојања у којима је дошло до слабљења централне власти и умножавања низа економских промашаја и социјалних проблема. Отежани економски услови били су окидач за политичке и етничке сукобе. Економија прилагођавања значила је почетак економског распада федерације.

У четвртном поглављу *Немачка њали шибицу*, Гибс показује да је главна одлика европске политике 1991. године било одсуство подршке југословенском јединству. У свету је по-

чело да расте просецесионистичко расположење и САД су постале заговорник такве политике. Тачније, америчка политика је допринела стварању међународног консензуса о неопходности распада земље и тиме убрзала крај Југославије, а преко признања нових држава Словеније и Хрватске и успостављања пуних дипломатских односа. Кључну улогу у Европи одиграла је уједињена Немачка. Признање бивше две југословенске републике је био први самостални спољнополитички акт ове земље после 1945. године, као и њена „велика политичка победа“ (Кол). Немачко једнострано деловање изазивало је нервозу у САД и страх од погоршања америчког положаја у Европи.

Поглавље *Ширење ратиа у Босну* доноси закључак да, са проглашењем независности БиХ, сукоб у Југославији улази у своју „америчку етапу“. САД су одиграле кључну улогу у проглашењу босанске независности, а главна подршка таквој политици долазила је од високих званичника Џ. Буша, Џ. Бејкера, Л. Иглбергера и В. Цимермана. Свесно се опредељујући за једну страну у сукобу, САД су на међународним форумима постале главни ослонац Изетбеговићевих снага. Бушова администрација је блокирала примену већ усвојеног Лисабонског споразума. Иако су Срби остали отворени за постизање сличног споразума, Босна је, уз америчку подршку, прогласила независност и добила међународно признање.

Као што је Немачка одиграла главну улогу у дестабилизацији Југославије 1991, исто се може рећи и за улогу САД у току 1992. године. Значај средстава пропаганде у којима је тенденциозно искривљивана права слика ратних дешавања, као и деловање лобистичких центара, довело је до климе у којој су се у расправама о Бо-

сни увек као злочинци и жртве приказивале већ познате стране.

Поглавље *Само се слаби ослањају на дипломатију* говори о поделама у америчкој администрацији на заговорнике и противнике војне интервенције. Суочавање Клинтонове администрације са ратом у Босни довело је до блокирања Венс-Овеновог плана, као и Овен-Столтенбергових мировних решења чији је циљ био да се Европи обезбеди позиција кључног играча међународне политике на Балкану. САД су отворено подржале акцију „Олуја“ (Хрватска), као и здружену акцију хрватско-муслиманских снага „Маестрал“ (БиХ). Однос снага у Босни је темељно измењен, па је федерација БиХ представљала политичку победу Клинтонове администрације. Дејтонски мировни споразум (1995) такође представља понижење за ЕУ и подривање њених напора за успостављање независне спољне политике. Дипломатија САД је имала кључну улогу код онемогућавања постизања договора и продужења трајања рата за неколико година.

Последње седмо поглавље *Косово и ново доказивање америчке моћи* показује још једном како је сукоб на Косову означио опадање европске политичке моћи и потврђивање америчког политичког и војног престижа. Неразвијеност региона, демографски бум, сиромаштво и незапосленост, као и стварање албанског националног покрета, успостављање паралелних институција, уз примену грађанске непослушности, представљали су увод у сукобе на Косову.

Стварање терористичке ОВК, која је имала блиске везе са међународним прометом хероина, уз помоћ албанске дијаспоре на Западу, добило је и прећутну сагласност међународних фактора. Смиривању ситуације

допринело је потписивање тзв. Холбруковог споразума и повлачење српских снага са Косова. Ово кратко затишје биће прекинуто кршењем споразума од стране ОВК, српском контраофанзивом и поновним разбуктавањем сукоба. Преговори у Рамбујеу (1999), званично вођени под окриљем контакт-групе, у ствари су представљали преговоре које је водила америчка дипломатија која се може сматрати и најодговорнијом за њихов коначни исход.

Војни анекс (Анекс Б) којим се дозвољава да НАТО-снаге имају несметани приступ не само Косову већ и целом подручју СР Југославије представља део шире стратегије САД да се блокира доношење дипломатског решења, чиме би се рат учинио неизбежним. Политика потврђивања ва-

жности НАТО-алијансе, у комбинацији са пропалим мировним преговорима, довела је до ваздушног рата против Србије. ОВК је своја нова овлашћења искористила за прогон Срба и других мањина и стварање етнички чисте територије. Поред тога што је сукоб на Косову донео и економску добит (раст долара и пад вредности евра), он је још једном потврдио јачање главне полуге америчког утицаја у Европи: НАТО-алијансе.

Пишући јасно и читко, са дистанцом објективног регистратора чињеница, и уз њихово зналачко тумачење, Дејвид Гибс је понудио једну од задовољавајућих анализа коју су захтевале наметнуте дилеме и трагични догађаји минулог века.